

Odgovor na 1. pitanje temelji se na kan. 210. Zakonika (*«Potestas ordinis, a legitimo Superiore ecclesiastico sive adnexa officio sive commissa personae, nequit aliis demandari, nisi id expresse fuerit jure vel indulto concessum»*).

Odgovor na 2. pitanje temelji se na tom, što se radi o povlastici, kakovu Zakonik daje kardinalima (kan. 239. § 1. n. 5) i biskupima (kan. 349. § 1, n. 1), a ne daje je generalnim vikarima.

## Dva srpska udžbenika Psihologije.

Prof. Zimmermann.

Kad sam nakan da o toj temi iznesem svoje mišljenje, treba da ga iznajprije oslonim na fiksirane kriterije.

Za valjani se udžbenik traži 1. da je na savremenoj visini nauke, po svim rezultatima dosadanjeg istraživanja. Pri tome će se udžbenik ograničiti na osnovne poglede, koji su općeno usvojeni, ne ističući u kontroverznim pitanjima specijalnog autora mišljenja bez objektivnog referata ostalih.

Kod psihološkog udžbenika, i to za srednje škole — a samo takav držimo pred očima — posebice je pripaziti na eksperimentalno metodičke rezultate. Po dosadašnjem tipu prevladava u školskim knjigama čista psihologija, sa umetanjem fiziološke, i sa više manje eksperimentalno metodičkih osvrtâ. Pa kako je i po svom historičkom razvitku bila psihologija (ispred eksperimentalne) opazajno deskriptivna i ujedno eksplikativna (ne samo fiziološki!), tako je i u prirodi stvari osnovano, da se pokusno (eksperimentalno) istraživanje oslanja na poznavanje psihičkih pojava iz nepokusnog opažanja (= čista psihologija). Zato će se i u buduće držati udžbenici ovog smjera — a da ne ostanu isključivo pri njemu. Metodičkim napredovanjem psihologije revidirati će se starija psihološka shvaćanja, a cjelina će time zadobiti eksaktni karakter. Naučni je dakle cilj, da dak upozna naročito najnovije psihološke pravce. I tu se nameće pitanje: u kojoj mjeri i na koji način da se sa čistom psihologijom spoji eksperimentalna? Moglo bi se dati dvojako rješenje: da ostanu udžbenici uglavnom kao do sada, t. j. čisto opazajni, sa ponekim uputama u eksperimentalnom smislu; ili da se i u srednje škole zavede osim ovakog udžbenika još jedan posve eksperimentalne psihologije (s užim opsegom nego na pr. Radosavljevićev Uvod u eksp. psihologiju), koja bi se dala spojiti sa somatologijom (i biologijom) u zajednički obučni predmet »antropologiju«. Budući da ova podjela u našim školama još nije provedena, potrebno je zasad ostati kod dosadašnje kombinacije metodičkih puteva.

Eksperimentalna psihologija opet ne može nadomjestiti čisto psiholoških eksplikacija, koje su potrebne ne možda zbog »skolastičkih« predispozicija, nego s istih razloga, s kojih je i jedan takav fizičar, kakav je M. Planck, mogao konstatirati (na predavanju u Düsseldorfu), da su »prirodoslovci uvidili, da ishodište njihovih istraživanja nije samo u sjetilnom opažanju i da je prirodna znanost nemoguća bez neke doze metafizike«. Dabome, jer je metafizičko već i samo pitanje o ekstrakosciencijalnoj eksistenciji fizičkog svijeta. Ako pak i u psihologiji postoje takova pitanja — kako zaista i postoje — neće se njihovo rješavanje postići jeftinim floskulama o metafizici i skolastici. Empirička će dakle psihologija imati otvorene poglede i za metempirička (metafizička) ili strogo filozofijska pitanja, dakako ne spekulativno-dogmatski, nego putem znanstvene empirije.

Toliko o sistematskoj obradbi psihološkog materijala.

2. Didaktički su uvjeti za valjanost školske psihologije jasni. Ona će otpočeti s neposredno poznatim i zadržati će jasnu liniju na svakom koraku. Ponajprvo glede terminologije, da bude konsekventno fiksirana i pojmovno objašnjena. Osnovnu konfuziju unosi nestalna upotreba izričaja, koji dopuštaju samo strogo svoju definiciju — jer se eo ipso konfundira upoznavanje psihičkih pojava. A otežčava ili bez učiteljeve pomoći i onemogućuje daku shvaćanje gradiva, ako se u knjizi upotrebljuju specijalno naučni (filozofski) termini već na prvom koraku poučavanja.

Stilistički treba da je udžbenik potpuno razumljiv, a ne taman (ili još jezično nakazan). Sadržajno da bude precizan, pregledan i dakovu interesu prikladan, otvarajući mu poglede na čitav život, kako je i dano po naravi psihologije. Barem toliko treba da se nađe u srednjoškolskoj psihologiji.

Pa upravo jer je psihologija od prvotnog značenja po kulturni razvitak dakov, i jer smo svi mi tek u stvaranju naučne domaće knjige, treba savijesno ispitati što god se na tom polju pojavljuje. Ovajput je na redu od B. Petronijevića, prof. univ., udžbenik za srednje i stručne škole »Osnovi psihologije« (Beograd 1926.) i od B. Lorenca, prof. univ., »Psihologija« (Beograd 1926.).

Što se prve knjige tiče, da to odmah kažem, ona ima didaktičke neke negativnosti, koje bi bezuslovno valjalo revidirati. Odnose se u prvom redu na jezičnu nejasnoću, i još više na neobaziranje prema dakovu shvaćanju. Dopušteno je doduše autoru predmijevati, da udžbenik u ruci nastavnikovo izgubi svoje manjkavosti; ali one ne smiju teretiti knjigu u znatnom njezinu djelu, a pogotovo ne smiju biti takove, da i nastavniku onemogućuje vjernu uporabu knjige. Kod ovako znamenite knjige, kako je filozofska propedeutika, gdje se u daku prvi put u životu otvaraju pogledi na biće čovjekovo, gdje dak prvi puta upravo osjeća živi razvitak

nauke kao prirodene sklonosti k problemima, ne smije se upotrebiti nikoja nepoznata riječ, a još manje sasvim nejasne izreke, koje u daka ostavljaju potpunu sljepoću za svoj smisao. To znači, da je knjiga u tom pogledu promašila svrhu, ili drugim riječima, da je trebalo drukčije pisati knjigu.

Poradi uskoće prostora moći ću ovdje u potvrdu navedenoga samo gdješta citirati. Početak glasi:

»Pod dušom ili se ima razumeti sam realni(!) supstrat(!) svesnih(!) pojava (ako takvog ima), ili se tim izrazom može označiti i sam skup svesnih pojava jednog datog(!) individuuma kao takav. Ako se izrazu duša da prvo značenje, onda bi Psihologija bila ne nauka o svesnim pojavama već o njihovom metafizičkom(!) supstratumu. Doista sve do prošlog stoleća Psihologija se bavila u glavnom pitanjem o duši, a dodirivala je i objašniavala svesne pojave samo utoliko ukoliko je to dopuštala pretpostavljena priroda duše. Od prošlog stoleća pak Psihologija se ne bavi više dušom kao metafizičkim supstratumom svesti, već samim svesnim pojavama, ona nije više nauka o duši već nauka o svesti. Time pak Psihologija je prestala biti deo Filozofije odn. Metafizike, i postala je empiričkom(!) naukom, t. j. i ona se, kao i druge nauke, bavi samo onim što je u iskustvu dato(!). Njen predmet čine pojave tako zvanog unutrašnjeg iskustva, t. j. pojave, koje svaki svesni individuum nalazi u sebi kao nešto što mu je neposredno dato(!). Ona ima pre svega da utvrdi osnovne elemente(!) svesti, t. j. da izvede analizu(!) svesnih pojava u prostije sastojke; zatim da nade veze između tih sastojaka koje čine, te iz njih postaju složene psihičke pojave(!); i naposljetku ona ima da ispita i uzročne veze(!), koje među psihološkim pojavama kao promenama postoje, odn. da te veze dopuni odgovarajućim vezama u fizičkom svetu(!)«.

Zapravo bih nad čitavim tekstom morao postaviti jedan usklik; jer svak će upućen u predmet iza ovog pročitnog paragrafa priznati, da je takovo objašnjenje o »za datku psihologije« prosto nemoguće.

Drugi paragraf govori sa par riječi o predmetu psihologije t. j. o pitanju »svijesti«, na koje se pitanje »ne može dati pozitivan odgovor«. A ipak se opisuje ovako:

»Svest je skup svega onoga što svaki pojedinac nalazi da mu je neposredno dato, za što svaki pojedinac zna da mu je dato, dakle svi okolni predmeti, koje u jednom datom momentu opaža svojim čulima (t. j. svi opažaji okolnih predmeta), sva osećanja, sve misli, slike sećanja i t. d., ukratko sve ono za šta pojedinac u datom momentu pored objekata okoline zna da postoji«.

Upravo mi je neshvatljivo, da se može ovako nakazno pisati o fundamentalnom pojmu psihologije! Sve je to na prvoj stranici

jedne srednjoškolske psihologije posve neobjašnjeno, jer sastavljeno od izraza sa potpuno nepoznatim značenjem i u cjelini jedva razumljivo.

Treći paragraf o »m e t o d a m a psihološkog ispitivanja« ističe razliku između »samoposmatranja« i »neposrednog opažanja psihičkih fenomena«, i to ovako:

»Posmatranje psihičkih fenomena sadrži naime pored njihovog neposrednog opažanja još nešto više, posmatranje je naime konstatovanje izvesnih objekata u cilju njihovog saznanja, a saznanje kao takvo biva u pojmovima ili u slikama mišljenja. Kad dakle posmatramo psihičke sadržaje mi moramo u svesti u isto doba imati i pojmove u kojima reproduciramo njihove opažene oznake, prema tome posmatranje psihičkih fenomena sadrži pored neposrednog opažanja njihovog i reprodukciju njihovu u pojmovima mišljenja. Mišljenje kao takvo pak i samo je jedna grupa psihičkih sadržaja, prema tome svako posmatranje sadrži u sebi dve klase psihičkih fenomena, od kojih jedna prestavlja posmatrane objekte a druga subjektivnu reprodukciju tih objekata u mišljenju: obe ove grupe psihičkih sadržaja neposredno se opažaju, ali se samo jedna od njih posmatra«.

I ovo je opet savršeno uspjeli primjer jednog neobjašnjenog objašnjavanja! Koji će dak razumjeti ovo baratanje sa »slikama mišljenja«, sa »psihičkim sadržajima« i sa »reprodukcijom opaženih oznaka«?

Ali još podalje slijedi preopširno i potpuno nejasno razlaganje sa izrazima »naivni realizam«, »subjekat i objekat svijesti« i t. d.

Tko da razumije i ovu pouku o eksper. metodi:

»Metoda eskperimenta u ovom pogledu je bitna dopuna metode samoposmatranja. Eksperimentat nije metoda Psihologije koja bi se radikalno razlikovala od metode samoposmatranja, već je to prosto metoda veštačkog samoposmatranja: to je posmatranje psihičkih sadržaja pod naročitim s planom izvedenim uslovima. I ako su ovi uslovi uvek spoljašnji, tako da je svaki psihološki eksperiment uvek psihofizičke prirode, ipak cilj je njegov sâmo posmatranje psihičkih sadržaja kao takvih, što je čak i onda slučaj kad merimo veličinu psihičkih sadržaja na osnovu fizičkih draži. Eksperimentom se novi psihički sadržaji proizvode, a sadržaji koji su već dati ponavljaju i menjaju!«

I završni pasus o kvalitativnom i kvantitativnom eksperimentu nemoguće je po prvi puta rabljenim izrazima (na pr. »intenzitet senzacije« i t. d.), po jezičnom sastavu i zbijenom smislu. Prema rečenome su sva tri prva paragrafa neodrživa.

Kad smo upravo kod Uvodnog dijela, koji je za psihološki udžbenik didaktički ponajteži, možemo uzeti paralelno i knjigu g. Lorenca. Na 1. strani je ovo nerazumljivo:

»Kao predmet psihologije ima se smatrati unutrašnji doživljaj, akt ili funkcija svesti, kojom se shvata neki predmet. Zato treba da razlikujemo doživljaje, t. j. akte svesti ili svesnosti, od sadržaja, koji su predmet svesnosti. Svest ili svesnost je jedna i zajednička svima sadržajima, ma kako ti sadržaji bili raznovrsni.«

»Najniže, najprostije duševne pojave, — čulni oseti (ili osećaji ili senzacije) — izvode nas izvan čisto psihološke oblasti, u toliko što se ne daju svesti ni na kakve druge, prostije duhovne pojave. To su na pr. oseti vida, svetlosti i boja, oseti sluha, odn. zvuka, oseti mirisa i dr.«

Dalje je nejasan na str. 6. prvi (gornji) i zadnji pasus. Ili na pr. ovaj (na str. 9):

»Ja je najvažniji i stalni činilac u svima duševnim pojavama koje su inače vrlo nestalne, jer se neprekidno menjaju, svaki put su drukčije. Svesno Ja se zato može shvatiti samo kao izraz jednog duhovnog bića, potpuno različenog od svake materialne supstancije. Jedinstvo duševnih pojava, svesno Ja, vodi nas hipotezi jedne nematerijalne duhovne (spiritualne) supstancije, koja najlakše objašnjava te pojave.«

Teorije o duši ne spadaju na Uvodno mjesto kao tema rasprave, jer je to i nemoguće izvesti ispred empiričke psihologije. [Ne valja zamjenjivati izraz »biće« i »supstancija«; kao niti — već prije upotrebljene izraze — »spoznajani« i »intelektualan«, jer je »intelektualan« samo »misaono spoznajani«, a »spoznaja ili aprehenzija« (kognicija, shvaćanje) obuhvata i neintelektualno saznanje, a to je »sjetilno«. Zato »Prvi dio«, str. 24. ne bi smio da je naslovljen kao psihologija »intelektualnih« procesa, nego naprosto kao psihologija saznavanja ili shvaćanja].

Prelazeći na sistematsko izlaganje Lorenc je i opet jašniji od Petronijevića. Jer kod P. otpočima (str. 21) § 5. »Podela svesti na elemente« ovako:

»Svest se pre svega raspada na subjekt i objekt. Subjekt (ili »Ja«) opaža svesne sadržaje, a objekt je skup svih opaženih sadržaja.«

»Na strani objekta razlikujemo dva elementarna sastojka: osećaj (senzaciju) i osećanje (emociju). Senzacije su svi čulni sadržaji, a emocije su oni sadržaji svesti, koji se javljaju kao kvaliteti bola i zadovoljstva.«

Ne samo da je ta zbijenost na štetu shvatljivosti, nego je fenomenološki-deskriptivno ispravnije — kako čini Lorenc — da se »senzacija« kao materijalni elemenat izluči iz percepcije (sjetilnog opažaja) na taj način, da se najprije opiše sam opažaj kao realni doživljaj. Za učenike je suviše apstraktno i doktrinarno otpočeti deskripciju svijesnih pojava sa osjetnim elementima, bez njihove veze u kompleksnom doživljaju percipiranja.

U riječ, više jasnoće i preciznosti u izražavanju i sadržajnom rasporedu — to je osnovni postulat za obe knjige. Možda bi, osim toga, još gdješta trebalo ući i u ovako usko odmjereni okvir obilnih knjiga. Naučno su savremene, i veoma je korisno da ih imamo. Jer neke starije stvari (na pr. od S. M. Maksimovića »Osnovi psihologije, logike i pedagogije za učitelje i dake učiteljskih škola«, Beograd 1919., ili na pr. u hrv. jeziku Basariček, Psihologija, Zagreb 1911.) iz više razloga ne mogu dolaziti kod te svrhe u obzir. Mi imamo još Arnoldovu »Psihologiju«, koju bi trebalo od preopširne jasnoće svesti na konciznost i na današnje naučne potrebe. Izraden prema tipu, recimo, pedagoške Jahnove Psihologije ovaj udžbenik može idealnim svojim poticajima veoma odgojno djelovati, ali u tom bi se pogledu mogao glavni dio i prepustiti nastavniku. Pojedini dijelovi knjige mogli bi izostati ili izmijenjeni ostati; a neke termine (na pr. »čutilno poimanje«) valalo bi svakako izmijeniti.

Da izreknem uporedno svoj sud — i to u vidu, rekoh, naučne kvalitete samog materijala, te načina njegove izradbe i rasporeda.

Ad 1. trebalo bi Arnoldovu Psihologiju, koliko kod udžbenika dolazi u obzir, mjestimice renovirati; dočim su Petronijevićeva i Lorencova uglavnom jednako savremene.

Ad 2. Arnoldova preopširna jasnoća, u kojoj se pokadšto gubi preciznost definiranja, manji je minus od početnički nejasne razradbe drugih dviju Psihologija. Kad dak u slijedu lektire naide na još neobjašnjene izričaje, i kad mu mutna stilizacija otežava stvarno razumijevanje, nametnuta je time njemu i nastavniku ona zadaća, koju je trebao da riješi već autor. Jer se dakako ne bi moglo reći, da gradivo dobiva potrebnu jasnoću već po ukupnom sadržajnom rasporedu. Arnoldova razdioba na »niže« i »više« duševne tvorine nije bez psihološkog temelja: ona označuje razvojnu granicu svijesti, odjeljujući primarne i reproduktivne (ukupno »niže«) pojave od intelektualnih, uz koje se nadovezuju voljne i više čuvstvene pojave. Ali klasifikacija »nižih« pojava postaje shvatljiva tek po relaciji sa višima. Osim toga mogu da znače »niže« pojave ukoliko su neposredno zavisne od fizioloških funkcija, a nezavisne su »više«, jer su savršenije (kao nezavisne t. j. duhovne ili spiritualne); ali u tom je smislu rasporedba već filozofijska, a nije za empirijsko-psihološki udžbenik. Petronijevićev je raspored u »elemente svijesti« i »psihičke spojeve« na oko vrlo pregledan; ali uz ovakovu metodički-shematsku grupaciju psihičkih fenomena gubi se stvarno znatnija klasifikacija u kvalitativno diferentne sfere duševnog života — kako je Lorenc rasporedio svoj udžbenik. Preglednost okvira ne znači uostalom jasno i potpuno ispunjenu sadržinu.

Ako, po mome mišljenju, sva tri udžbenika iziskuju u navedenim pravcima popravljena izdanja, ne može im se time odreći

valjana uporabivost i ovakima kakvi su. Nije i u drugih naroda u tom pogledu najidealnije, naprosto već zato, jer je duševni život većma kompliciran nego predmeti ostalih nauka, te je i u tom smislu osnovana poznata Schillerova: Kad' duša progovara, ne progovara već sama duša.

S navedenim bih opaskama želio spojiti još jednu općenitiju refleksiju, na koju sam potaknut Vaihingerovim člankom u »Neue Freie Presse« o problemu filozofijske nastave u srednjim školama. Držim naime, u prvom redu, da bi teško bila provediva namjera preхватati dosadašnji okvir »filoz. propedeutike« (logike i psihologije). Kad je već nemoguće da se u srednjim školama obučava filozofiju sistematski, jednako otpada i mogućnost cjelovitog historijskog prikaza filozofijske problematike: bez poznavanja barem osnovnih historijskih solucija značilo bi jedan idejni torzo stavljati u neku shematsku prazninu. A jer logika upućuje u općene forme svakog znanstvenog rada, a psihologija nas dovodi pred najveći filoz. problem: razlike između materijalnog i psihičkog svijeta, sa etički-socijalnom pointom o bistvu i položaju čovjeka kao takovog — ove će dvije naučne grane ostati jamačno i nadalje u nastavnom programu srednjih škola. O njihovu pak međusobnom odnosu, kao napose o problemu psihološke nastave — kako sam uvodno napomenu — valjalo bi da se zainteresuju pozvani prosvjetni faktori.

## Kako je euharistija nužna za čovječje spasenje?

Dr Stj. Bakšić.

Kod Ivana u gl. 6, 54 čitamo ove Gospodinove riječi: »Zaista, zaista vam kažem: ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete krvi njegove, nemate života u sebi.«

Iz ovih je riječi bez svake sumnje posve očito, da postoji neka nužda blagovati tijelo Gospodnje. Nastaje samo pitanje, kakva je ta nužda? Poznato nam je i iz običnoga života i iz bogoslovlja, da se neka stvar mora nužno upotrijebiti, hoćemo li postići cilj, s jednoga od ovih razloga: 1. ili zato, jer je tu stvar kao sredstvo za postignuće cilja odredio onaj, koji imade vlast odrediti i cilj i sredstva k cilju, ili 2. za to, jer je između nje i cilja unutarnja, naravna veza. Tako je primjerice uzdržavanje od mesa u nemrsne dane nužno za spasenje jedino zato, jer je tako naloženo i zapovijedeno. Prva ova nužda t. zv. necessitas praecepti, nužda iz zapovijedi, imade svoj izvor u zakonitoj volji poglavara. Ako čovjek bez moralne krivnje propusti upotrebu ovakvog sredstva,